

RUTAN

Rutan i Värnamo.

Så gick det till.

På ett ungefär.

”Kan vi måla en ruta på torget?”

Det var väl egentligen inte en fråga. Mer av ett påstående. Så, så fick det bli. En ruta. På torget Flanaden mitt i Värnamo. I dag kort och gott känd som ”Rutan”.

Här skulle det enligt gängse dramaturgi sägas något om att vägen från den påstående frågan till invigningen av Rutan var lång och krokig. Men det var den inte. Snarare kort och förvånansvärt rak efter några inledande tankeloopar. Och något alternativ fanns egentligen inte med tanke på att den påstående frågan ställdes sisådär sex veckor innan både Rutan och utställningen med samma namn skulle invigas på konst- och designmuseet Vandalorum i utkanten av Värnamo.

UTSTÄLLNINGEN

Låt oss stanna upp lite vid utställningen, för utan den hade Rutan aldrig kommit till Värnamo. I alla fall hade inte världens första Ruta hamnat i den lilla småländska marknadsstaden.

Det hade den inte gjort utan Karin Lundh heller. Hon är dotter till Vandalorums initiativtagare Sven Lundh och vikarierade under 2014 för den föräldralediga museichefen Elna Svenle. Hon hade tidigare lärt känna filmprofessorn och producenten Kalle Boman, som hade berättat om sina tankar på en ruta som skulle fungera som en frizon. I denna frizon skulle jämlikhet och tillit råda. Om någon ställer sig i Rutan är vi alla skyldiga och hjälpa hen, och i Rutan stjäls vi inte så där kan du lämna dina tillhörigheter. En ruta som därmed blir ett slags materialisering av FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna. Eller en humanistisk trafikskylt, ett påbudsmärke som påminner oss om vår roll som ansvarstagande och tillitsfulla medmänniskor.

Han hade presenterat idén om att göra Nybroplan i Stockholm till en frizon ungefär tio år tidigare, men det hade stannat vid en vacker tanke. Den gången.

Men Kalle kunde inte släppa idén. Han fick snart en hängiven kompanjon i sitt arbete för en frizon: filmregissören Ruben Östlund. Tillsammans utvecklade de idén om frizonen i form av en vitmarkerad ruta. Rutan.

Om detta talade Kalle Boman och Karin Lundh och de kom överens om att en

utställning skulle anordnas på Vandalorum våren 2015 för att utforska Rutans tematik. Utställningen skulle Kalle utforma tillsammans med Ruben Östlund, som året innan vann hela sex guldbaggar för sin film "Turist".

KAN VI MÅLA EN RUTA PÅ TORGET?

Därför satt Kalle Boman, Ruben Östlund, Karin Lundh och Elna Svenle vid ett bord i Vandalorums restaurang Syltan denna vinterregniga tisdag i slutet av februari 2015. De diskuterade formerna för utställningen utan att veta exakt vad det egentligen var som de skulle göra, mer än att utforska Rutans tematik. Att säga att det var gott om tid vore fel. Vernissagen var planerad till 18 april, mindre än två månader senare, vilket dock inte tycktes stressa de båda utställarna nämnvärt.

Samtidigt vid ett bord längre bord sitter kulturnämndens ordförande Eva Törn och kulturchefen Lars Alkner. De har lunchmöte i ett helt annat ärende: framtiden för vikingaskeppet Vidfamne som trafikerat den närbelägna sjön Vidöstern i 60 år. Någon lösning för vikingaskeppet hittades dessvärre inte, men på vägen ut råkar de överhöra en del av samtalet. De stannar till, tillräckligt länge för att bli hejdade av Karin Lundh och presenterade för sällskapet. Kalle och Ruben berättar att de tillbringat förmiddagen inne i centrala Värnamo och konstaterat att utställningen behöver en utlöpare i form av en tillfällig installation på torget Flanaden. Så det är nu den påstående frågan kommer: "Kan vi måla en ruta på torget?"

Lars Alkner är helt nyttillträdd som kulturchef. Kanske är det därför som han utan att tänka närmare på den kommunala tågordningen eller rådfråga sin ordförande svarar:

"Det är klart vi ska måla en ruta!"

FILM MÖTER KONST

Han har tur. Ordförande Törn ser även hon potentialen i projektet. Film möter konst och museets utställning som tar klivet ut i samhället med en offentlig gestaltning i gaturummet. Därtill ett angeläget budskap som ligger helt rätt i tiden. Fast kulturchefen har en viktig invändning: varför nöja sig med en tillfällig ruta? Är det inte lika bra att satsa på en permanent installation?

Sagt och gjort. Tillsammans med representanter från tekniska förvaltningen gör kulturchefen syn på platsen. Här hade en stelbent kommunal byråkrati kunnat sätta punkt för historien, men nu råkar tekniska förvaltningen i Värnamo kommun vara synnerligen snabbfotad och lyhörd för kulturens önskemål. Så när Kalle Boman och Ruben Östlund kommer till Värnamo nästa gång är det samling på konditori Kafferepet i samma byggnad som stadshuset. En rad kommunala tjänstemän är på plats, liksom lokaltidningen Värnamo Nyheter. När mötet är slut står det klart att det ska bli en permanent installation på det stenbelagda torget i form av två rader vita gatstenar med belysning emellan som bildar en kvadratisk ruta med måtten 3,14 gånger 3,14 meter.

SAMVERKAN À LA VÄRNAMO

Allt är frid och fröjd tills den första ekonomiska kalkylen dimper ned på kulturchefens bord. I runda slängar 150 000 kronor. En summa som inte ryms inom kulturförvaltningens budget för konstnärlig gestaltning. Då träder den samverkansanda som präglar Värnamo in:

Värnamo Företagareförening, Värnamo City och Vandalorum går in och sponsrar en del av kostnaden som efter lite prutningar och omräkningar landar på ca 75 000 kronor.

Det går två veckor till och när Ruben och Kalle åter kommer till Värnamo är arbetet med att anlägga Rutan i full gång. När det är vernissage av utställningen lördag 18 april är Rutan på Flanaden klar. På skylten vid Rutan står det att läsa:

"Rutan är en frizon
där tillit och omsorg råder.
I den har vi samma
rättigheter och skyldigheter
utan åtskillnad.

I skyltens nedre högra hörn står siffran 1, beviset för att världens första Ruta finns i Värnamo.

DEN FREDADE RUTAN HAR LANDAT – OCH LYFT

"Den fredade Rutan har landat" rapporterar Värnamo Nyheter. Det är förvisso sant, men egentligen har den precis lyft. Utställningen på Vandalorum lockar tusentals besökare under de två månader den pågår och på ett seminarium diskuteras begreppet tillit ur olika aspekter med forskarna Lars Trägårdh, Per Molander och Kristina Sahlqvist. Och när utställningen på Vandalorum är över, är Rutan på Flanaden kvar.

Där lever både själva Rutan och dess värderingar vidare. Den har blivit en mötesplats inte minst för ungdomar, och det har till och med skett en vigsel i Rutan. Här har det manifesterats mot indragna bidrag för funktionshindrade, mot det politiska våldet och för flyktingars rättigheter. När terrorn drabbade Trollhättan och Stockholm var det till Rutan Värnamoborna gick för att tända ljus och lägga ned en blomma. Någon annan valde att ställa dit en ros med ett tack till den okända person som hjälpt deras son. Värnamoborna har gjort sin tolkning av budskapet och gjort Rutan till sin. Därför är det helt logiskt att Värnamo firar sin Ruta och håller ett kalas för Rutan runt den 18 april varje år.

THE SQUARE

Många har följt händelserna kring Rutan med intresse, men det är en person som följt utvecklingen med extra stort intresse. När utställningen invigdes hade Ruben Östlund redan påbörjat arbetet med sin nästa film. Den skulle handla om ett konstmuseum där det arrangeras en utställning om tillit och där en frizon i form av en ruta anläggs i staden. Utställningen och den permanenta Rutan på Flanaden blev därmed en slags förstudie och inspiration för filmen. Manuset växte fram och påverkades av verklighetens utställning och Ruta. Även själva filmarbetet influerades av Värnamo. När Rutan skulle byggas i filmen, fick både gatsten och anläggningsarbetarna Torleif Svensson och John Rindfjäll hämtas från Värnamo så att det skulle bli ordentligt gjort. Och Rutan anlades exakt enligt den ritning som Sabina Johansson Kullman på tekniska förvaltningen i Värnamo gjort.

Drygt två år efter vernissagen var processen klar. Lördag 20 maj 2017 premiärvisades filmen "The Square" på filmfestivalen i Cannes. Söndag 28 maj skrev Ruben Östlund filmhistoria genom att som första svenska regissör på 66 år vinna festivalens finaste och ett av filmvärldens mest åtråvärda pris Guldpalmen.

Efter sommaren var det dags för filmen att ha exklusiv förhandspremiär i Värnamo torsdag 24 augusti. Guldpalmen ställdes i Rutan, en informationsskylt om Rutan invigdes och i Svenska Bios knappt färdigbyggda salong i Gummifabriken blev "The Square" den första film som visades. Cirkeln var sluten.

SEGERTÅGET BÖRJADE I VÄRNAMO

Nu hade väl ändå Rutan landat? Inte riktigt. I juni 2016 invigdes världens andra Ruta i norska Grimstad av kronprinsparet Haakon och Mette-Marit. Den tredje Ruta invigdes i Ängelholm i oktober 2018 och den fjärde på Landala torg i december samma år. Och många göteborgare ställer sig bakom idén att låta Kopparmärra ge plats för Rutan, medan Karl IX och hans häst får flytta till hans son Gustav II Adolf under devisen "Pappa kom hem".

I januari 2018 blev filmen Oscarsnominerad i kategorin bästa icke-engelskspråkiga film.

Rutans segertåg i världen har bara börjat. Och det började i Värnamo, på Vandalorum och på Flanaden.

KONTAKTUPPGIFTER

Vill du veta mer om Rutan? Kontakta Värnamo kommun.

Lars Alkner, kulturchef

0370-37 76 04

lars.alkner@varnamo.se